

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**A MAGÁNSZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY A 2016. ÉVI POLGÁRI PERRENDTARTÁS
RENDSZERÉBEN**

Dr. Bányainé Dr. Szepesi Bettina

Témavezető: Prof. Dr. Pribula László, egyetemi tanár

**DEBRECENI
EGYETEM**

DEBRECENI EGYETEM

Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Debrecen

2024

1. Az értekezés a magánszakértői intézmény sajátosságait mutatja be a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) hatálya alatt. Ugyan a hatályos Pp. kodifikációs törekvéseinek célja volt a magánszakértői intézmény előtérbe helyezése a bizonyítási eljárás során, ugyanakkor kérdés, vajon a jogalkotói szándék a gyakorlatban is megvalósult-e maradéktalanul. Ez a jogintézmény nem ismeretlen teljesen számunkra, korábbi perrendtartások idején is alkalmazták, habár eltérő álláspontok alapján különböző szemlélet alakult ki a jogintézmény jellegéről és alkalmazásáról, valamint annak értékeléséről is. Az értekezés a magánszakértői intézménnyel szembeni követelményrendszer, szabályozási jelleg vizsgálatára irányul.

2. A szakirodalomban régóta kérdéses annak megítélése, hogy a szakértő mennyiben minősül alanyi bizonyítási eszköznek, vagy mennyiben tekinthető a bíróság segédszervének, a szakértő folyamatosan átértékelődő szerepének lehattünk tanúi.¹ Éppen ezért a szakértői bizonyítás gyakorlatában felmerülő kérdések egyetlen alapkérdésre vezethetők vissza, mégpedig arra, hogy mi a szakértő perbeli szerepe. E körben két nézet különíthető el. Az egyik nézet szerint a szakértő bizonyítási eszköznek tekintendő és a bírótól elkülönülő személy. A másik nézet szerint pedig a szakértő nem más, mint a bíró társa, a bíró szakértelmét pótló, ugyanakkor a „bíróhoz tartozó” személy. A Kúria Polgári Kollégiuma Joggyakorlat-Elemző Csoportjának a perorvoslati bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatáról szóló összefoglaló véleménye szerint a fenti eltérő szemléleti módokra vezethető vissza, hogy ugyanazt a normaszöveget az egyes bíróságokon eltérő álláspontból olvassák és értelmezik.² Éppen ezért a szakértői bizonyítás a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: 1952. évi Pp.) hatálya alatti szabályozásának már az alapja és a megközelítési módja is rendkívül bizonytalan volt. Fontosnak tartom annak a kérdéskörnek a tisztázását is, hogy a 2016. évi Polgári perrendtartás előtti szakértő és az új, a 2016. évi Pp-vel bevezetésre kerülő magánszakértő értelmezésbeli különbségéből fakadó vita milyen módszerrel oldható fel.

3. A 2016. évi perrendtartás célja a tárgyilagos, objektív szakértői vélemények kiszűrése. Ebből fakadóan a magánszakértői vélemény nem lehet egyoldalú, mert a 2016. évi perrendtartás

¹ KOVÁCS Gábor.: *Igazságsügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban*. In: BIHARI Mihály, PATYI András (szerk.) Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára. Győr, Universitas-Győr, 2010. 310. oldal

² a Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye a perorvoslati bíróságok hatályon kívül helyezése tárgyában. <https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglvelemen.pdf> (letöltés időpontja: 2024.03.28.)

előírja a magánszakértő számára, hogy szakvéleményét ne csak a megbízója által szolgáltatott adatok alapján, hanem az ellenfél nyilatkozatait is értékelő módon készítse el. Értesítse megbízója ellenfelét a megbízás tárgyáról, tegye lehetővé az ellenfél számára azt, hogy még a vizsgálat előtt nyilatkozatot, észrevételt tegyen a megbízás tárgyára, a vizsgálat ideje alatt jelen legyen, valamint köteles a tárgyaláson az ellenfél, vagy az ellenfél által megbízott magánszakértő kérdéseire is maradéktalanul, legjobb tudomása szerint válaszolni. Amennyiben a magánszakértő e kötelezettségeinek nem tesz eleget, akkor szakvéleménye a perben nem tekinthető bizonyítási eszköznek, kizárólag a megbízó általi érvelésnek, a javaslat terminológiája szerint aggályosnak fog minősülni.

4. A doktori kutatásom és ezáltal az elkészített értekezés célja akként foglalható össze, hogy a szakértői bizonyítást, azon belül is a magánszakértői intézményt gyakorlat orientált módon bemutassam. A dolgozat össze kívánja foglalni a szakértői intézménnyel kapcsolatos szabályozás jellegét, a jogalkotói törekvéseket és ahhoz kapcsolódóan megvalósult rendelkezéseket, kitérve a magánszakértői bizonyításra is. Rá kíván mutatni arra, hogy a jogalkotói szándék, a kodifikációs törekvések szellemisége nem valósultak meg maradéktalanul. Célom, hogy az általam vélt akadályok okát megvizsgáljam egészen annak jogszociológiai háttéréig. A kodifikációs törekvéseket, a jogalkotó azon szellemiségét, amelyre a reform során törekedett, a megvalósult, jelenleg is hatályos intézményrendszerrel összevevsem. Nagy hangsúlyt kívánok helyezni a magánszakértői vélemény értelmezésére, mind eljárásjogi, mind érdemi értékelésére. A felhasználhatósághoz, a bizonyítási eszközként való értékeléshez bizonyos minőségi és jogszabályi garanciák, elvárások is tartoznak. Természetesen az értekezésben a jog általi megközelítés kerül a középpontba, azonban az interdiszciplinaritás megőrzése érdekében, annak minőségi garanciáit is összefoglalom röviden. Végezetül az értekezésben, miután jelentős mennyiségű jogeset kapcsán a joggyakorlatot áttekintettem, töreksem olyan javaslatok megfogalmazására, amelyek a magánszakértői intézménnyel kapcsolatosan fennálló bizonytalanságot feloldják, és ugyan alapvető és egyéb garanciális biztosítékok mellett, de alkalmazhatóvá teszik az intézményrendszert. Ennek köszönhetően pedig a hozzávetett bizalmatlanság helyett az intézmény elősegíti a perhatékonyt, a perkoncentrációt, a felek rendelkezési elvét, a felek előtérbe kerülnek, és nagyobb szerephez jutnak az eljárás során; továbbá segít meggátolni az eljárások befejezésének elhúzódását.

5. A dolgozat a témájából adódóan is jogtudományi, ennek következtében ehhez igazodva elsődlegesen történeti, elméleti és – tekintve, hogy gyakorlati alkalmazásbeli problémakört határoztam meg – empirikus, normatív-elemző elemzést kívánok folytatni. Úgy gondolom elengedhetetlen egy tételes jogtudományi ág esetén, hogy a peres eljárásra irányadó jogszabályi

rendelkezések mélyreható elemzését is elvégezzük. Ahhoz, hogy az általam választott téma logikus és megalapozott dolgozatot eredményezzen, a teljességre való törekvést tűzöm ki célul, természetesen az általam választott cím berkein belül. Ugyan a magánszakértői intézmény nem újkeletű intézmény és már a XIX. század végén, a XX. század elején is ismert intézmény volt, tekintve, hogy annak perbeli szerepe jelentősen eltér a jelenleg hatályos jogszabályi rendelkezésektől, fejlődéstörténetének bemutatása érdekében tudománytörténeti előzmények feldolgozásával kezdtem a kutatás első fázisát. A jogtörténeti előzmények áttekintését és az ahhoz kapcsolódó szakirodalom vizsgálatát követően külföldi és hazai jogszabályok feldolgozását és összehasonlító elemzését végeztem el. Mivel a kutatási témám középpontjában a jelenleg is hatályos jogszabályi rendelkezések állnak, így ezt követően kritikai elemzést végeztem, mégpedig az 1952. évi perrendtartástól egészen az elfogadott és hatályba lépett 2016. évi perrendtartásig. Ezen belül is nagy hangsúlyt kívántam fektetni arra, hogy a kodifikációs törekvéseket és a hatályba lépett perrendtartás szellemiségét vessem össze. A dolgozatom során felállított hipotéziseim is eköré a fejezet köré épülnek, hiszen az elméleti törekvések gyakorlatban megjelenő akadályához fűződnek. A dolgozatom megírása során különös jelentőséggel bírt a hazai gyakorlat áttekintése is, melyet számos jogeset feldolgozásával végeztem el, joggyakorlat-elemző kutatási módszert alkalmazva. Ebben nagy segítségemre volt az immáron több mint hatéves gyakorlati tapasztalatom is, melyből három évet ügyvédjelöltként tevékenykedtem. Az ügyvédjelölti időszakomat egy olyan ügyvédi irodában tölthettem, amely havi több száz polgári peres ügyben látott el képviselőt, és az ügyek jelentős, közel 90 százalékában szakértői bizonyításra is sor került. Lehetőségem volt számos ügyben az elejétől a végéig részt venni és a képviselőt meghatalmazottként ellátni. A jogalkalmazás terén szerzett szakmai tapasztalatot a kutatásom során felhasználtam.

6. A kutatás elsőként a szakértő fogalmának tisztázását kísérelte meg, amely állásponthoz szerint megfelelő kiindulópontnak tekinthető a szakértői kompetencia meghatározásához. Ezt követően egy perjogtörténeti visszatekintéssel kívántam igazolni azon állásponthoz – amelyet hipotézisként állítottam fel –, hogy a 1952. évi polgári perrendtartás ideje alatt észlelhető problémák már a magyar polgári perjog történetének kezdeteinél is jelen voltak, és egészen napjainkig elkísérték a szakértő és a szakértői vélemény perbeli szerepének megítélését. Ennek során az adott perjogtörténeti forrás szakértői bizonyításra vonatkozó szabályait és a jogtudomány állásponthoz ismerttettem és vettem össze egymással. Állásponthoz az volt, hogy a szakértő ténybírói státusza körülötte személeteség egészen az 1868. évi LIV. törvénycikk hatálya alatti gyakorlathoz vezethető vissza. Úgy gondolom, ezen állításomat a jogtörténeti elemzéssel és a szemléletes különbségek vizsgálatával és részletezésével alátámasztottam. A 2016. évi Pp. hatálybalépését megelőző bírói gyakorlat rendkívül színes volt a magánszakértői

vélemény értékelését és perbeli szerepét tekintve. Ebből is megállapítható, hogy a jogalkalmazás kapcsán sem volt kialakult álláspont, ami a jogbiztonság elvét is sértette, hiszen a felek számára a magánszakértői intézmény egy „eljárási zsákbamaczka” volt. Vagy alkalmas volt arra, hogy a kirendelt szakértői véleményt aggályossá tegye, vagy alkalmas volt arra is, hogy már-már vele azonos szinten, a bizonyítékok körében értékelje, vagy azt a bíróság csak a fél előadásaként vehette figyelembe, mely nem jelentett semmilyen megerősítést abban, hogy a fél álláspontja megalapozott.

7. Annak vizsgálatára is törekedtem, hogy az új, jelenleg hatályos 2016. évi polgári perrendtartás szellemisége, a magánszakértői intézmény előtérbe helyezése a gyakorlatra miképpen hatott, sikerült-e a kodifikációs folyamattal előirányzott elméleti törekvéseket a gyakorlati alkalmazásba is átültetni. A hipotézisem alapján az állítottam, hogy a gyakorlati szintéren nem valósult meg a kodifikációs törekvés, egyfajta aggály figyelhető meg a magánszakértői véleményekkel kapcsolatosan. Erre tekintettel a magánszakértői bizonyításhoz fűzött remények elhalványultak. A disszertáció tartalmazta a szakértői intézmény újraszabályozását, valamint a magánszakértői intézmény szabályozását. A feldolgozott jogesetek kapcsán látható, hogy – bár a magánszakértői bizonyítás egy újítása volt a Pp-nek, és nagy reményeket fűztek hozzá, de úgy gondolom, hogy a gyakorlati alkalmazása és a magánszakértői vélemények értékelése még mindig az új Pp. előtti szemléletbeli különbség bűvöletében maradt, és nem sikerült a kételyeket eloszlatni. A joggyakorlat a jogszabályi rendelkezésektől kissé elmaradt, és félve nyúlt hozzá ehhez a jogintézményhez. Álláspontom szerint egyrészt azért, mert ha a magánszakértői vélemény kirekesztésre került, úgy felesleges perköltség keletkezett, mely a bizonyító fél terhén maradt. Másrészt azért, mert nagyobb kontroll alá vonták – pártatlan- e, független- e, tisztességes eljáráshoz való jog érvényesül-e, nincs-e részrehajlás, az ellenérdekű fél a jogait tudta-e érvényesíteni a magánszakértői eljárás alatt, azt a magánszakértő figyelembe vette-e kellően – mint a kirendelt szakértőt. Ugyan a kirendelt szakértő személyében is megegyezhettek és megegyezhetnek a felek, de mégis jelen van a bírói kontroll, hiszen végső soron – ha nincs kompromisszum – a bíróság nevezi meg, kit rendel ki szakértőnek.

8. Azt is elemzés tárgyává tettem, hogy milyen okok képezik alapját a magánszakértői intézmény elutasításának. Álláspontom az volt, hogy ennek lehetnek jogszociológiai alapjai is, emellett leginkább az jelentheti az akadály alapját, hogy a bíróságok nem látják biztosítottnak a polgári jog alapelveinek érvényesülését a magánszakértő által adott magánszakvélemény értékelése során. Annak ellenére ugyanis, hogy a magánszakértői vélemény igazságügyi szakértőkre vonatkozó feltételek és követelmények alapján és mentén kerül megalkotásra, a

megbízási jogviszony jelenléte veszélyezteti a pártatlanság, függetlenség, a tisztességes eljáráshoz való jog alapelveit, melyek alapjaiban meghatározzák az egész peres eljárást. A kutatásom során sok bírósági döntést vizsgáltam, ahol némiképp igazolódott a feltételezésem, azaz, hogy a magánszakértői vélemények elfogadása a vártnál rosszabb eredményeket hozott és sok esetben került vagy épp a bizonyítékok köréből kizárásra, vagy épp nem volt alkalmas arra, hogy az érdemi döntés alapjául szolgáljon, mert az a bírói indokolás alapján aggályos volt, vagy valamilyen hiányosságban szenvedett, amelyet az eljárás keretében pótolni nem lehetett. Ugyanakkor az állításom mégsem került teljes mértékben igazolásra, hiszen azt állítottam, hogy az eljáró bíróság valószínűleg nem merte felvállalni azt, hogy támadható ítéletet hozzon azáltal, hogy az eljárás során a tisztességes eljáráshoz való jog, a pártatlanság, függetlenség követelménye nem érvényesül maximálisan. Ezt állásponantom szerint akkor tudtam volna leginkább alátámasztani, ha a jogorvoslati eljárás keretében a másodfok vagy épp a Kúria az elsőfokú bíróság eljárási szabálysértését állapítja meg és vagy hatályon kívül helyezi a határozatot és új eljárásra utasítja, vagy ebből az okból megváltoztatja. Ugyanakkor sok esetben a fellebbviteli bíróság ezen az alapon nem állapított meg eljárási szabálysértést, így ilyen következtetést levonni nem lehetett.

9. Az értekezés célja az volt, hogy a magánszakértői intézményt – annak történeti előzményeivel – vizsgálja teljeskörűen. Az értekezés a jogtörténeti elemzés mellett gyakorlati vizsgálatra fókuszált, így a kodifikációs törekvések gyakorlatban való alkalmazására, a jogintézmény esetleges hiányosságaira és azokra az okokra kívánt rávilágítani, amelyekre visszavezethető az, hogy a magánszakértői bizonyítás előtérbe helyezése a vártnál kevésbé érvényesült. Az értekezés nem a kodifikációs munkálatok és az elfogadott és hatályba lépett perrendtartás kritikáját kívánta megfogalmazni, úgy gondolom, hogy a jogalkotó megtette a szükséges jogszabályi módosításokat annak érdekében, hogy ez a jogintézmény széles körben elterjedjen a bizonyítási eljárásban, ugyanakkor a gyakorlat még nem követi olyan léptekben a módosítást, mint ahogyan az elvárt lett volna.

10. A szakértői és a magánszakértői intézmény hiányosságai miatt a gyakorlati problematikák megoldását nem feltétlen a Pp. vagy a Szaktv. módosításában látom, úgy gondolom, hogy a jogalkotó a jogszabályi rendelkezésekkel megfelelő háttérrel biztosított ennek a bizonyítási formának, ugyanakkor olyan intézkedések megtétele szükséges állásponantom szerint, ami, ha nem is közvetlenül, de közvetetten hat garanciális biztosítékként.

A javasolt intézkedések a következők:

- Bár az Igazságügyi Szakértői Kamara által meghatározott elvárások szigorodtak, amely a képzési rendszerre is kihat, mégis szükséges lenne több olyan fórumot biztosítani, ahol a szakértők szakmai kérdéseiket tárgyalhatják meg, szakmai párbeszédet folytathatnak.

- Az igazságügyi szakértői névjegyzékben feltüntetésre kerül adott szakértőhöz az, hogy mely szakterületen rendelkezik kompetenciával. Ugyanakkor álláspontom szerint utalni kellene már a névjegyzékben a szakértő kompetenciájára részletesebben. Valószínűnek tartom, hogy olyan tág spektrumot ölel fel, hogy milyen szakkérdések merülhetnek fel az adott kompetencia körében, amelyet meghatározni, amelyre választ adni, részletezni lehetetlen is lenne, de szükségesnek érzem kiegészíteni a névjegyzékben való adatokat akár a szakértő önéletrajzával, vagy olyan hasznos információkkal, amely a szakmai jártasságot, tapasztalatot jelzi a közönség felé. Mint ahogyan már korábban is részleteztem, adott képesítéssel nagyon szerteágazó szakkérdések és szakterületek részére ad jogosultságot az adott szakértőnek. Nem elvárható így egy villamosmérnöktől, hogy ugyanolyan szakmai jártassággal tudjon eljárni egy zajhatásmérés során, mint egy épületenergetikai szakkérdés kapcsán. Az egyértelműbb és részletesebb kompetencia nagyobb hajlandóságot keltene a felekben arra, hogy a szakmai kérdések bizonyítását az ezek ismeretében bizalommal kiválasztott magánszakértőre bizzák. A szakértői névjegyzékben feltüntetett szakterületek nem elegendőek ahhoz, hogy kétséget kizáróan megállapítható legyen a szakértő jártassága az adott szakkérdés tekintetében. Tekintettel arra, hogy a bíróság – mint szakmai jártassággal és különleges szakértelemmel nem rendelkező – a szakértői véleményt ugyan értékeli, annak a kompetencia körében való felülvizsgálata mégis aránytalanul nagy terhet ró a bíróságra és olykor anomáliát eredményez. Ez a rendszer bevezetése álláspontom szerint segítheti a szakvélemény bírói értékelését is, azaz hatékonyan, időt és költségeket spórolva lehetne szakértői bizonyítást lefolytatni.

- Álláspontom szerint a bírói gyakorlat nem zárkozott még fel teljesen a magánszakértői intézményhez, amely az új Pp. egyik nívuma is, hiszen eddig a szabályozására nem került sor, melyet talán azzal lehetne elősegíteni, hogy a bírót terhelő pervezetés körébe sorolandó feladatokat csökkentve a szükséges kioktatásokat elhagyjuk, mivel a bíróságra a magánszakértői intézménnyel (annak eljárásjogi értékelésével, az anyagi pervezetésével, később az érdemi értékelésével) számos plusz feladatot adunk.

- Véleményem szerint nem megengedhető annak a gyakorlatnak az elterjedése, hogy magánszakértői vélemény elfogadhatatlan legyen az ellenérdekű fél bevonásának elmaradása miatti aggályosság okán. A szakértő hozott anyagból dolgozik, természetesen, ha az egyik féllel köt megbízási jogviszonyt, akkor leginkább a tőle kapott iratokra és adatokra támaszkodhat. Erre tekintettel nem várható el, hogy teljeskörű és pontos legyen abban az esetben, ha az ellenérdekű fél nem vesz részt az eljárásban – nem akar részt venni és ezzel hátráltatja a bizonyítás lefolytatását, ugyanakkor a bírói gyakorlat alapján jelentős azon magánszakértői vélemények száma, amelyek nem amiatt zárandók ki a bizonyítékok köréből, mert a logika alapján nem győzték meg a bíróságot, vagy ellentmondásokat tartalmaznak, amelyet feloldani nem lehetett, hanem azért, mert olyan formai vagy tartalmi hiányosságokban szenvednek (pl: nem értesítették a vizsgálatról az ellenérdekű felet, ha mégis, akkor nem tájékoztatták arról, hogy észrevételt tehet, nyilatkozatot tehet, jelen lehet a vizsgálat során, vagy épp nem tartalmazza a szakvélemény az alkalmazható módszereket, melyből megjelöli a szakértő melyiket alkalmazta és miért amellet tette a voksát), amelyek abszolút kiküszöbölhetőek lennének. Ezt akként lehetne megoldani, hogy a szakértőnek – lévén, hogy magánszakértő is csak igazságügyi szakértő lehet, akinek tisztában kell lennie a Pp. vonatkozó rendelkezéseivel, ha megbízást fogad el – azt a kötelességét, hogy olyan szakértői véleményt kell adnia, amelyben legalább a formai és kötelező tartalmi követelményekre kellően odafigyel, megfelelő eszközökkel – különösen a szakmai felügyeletet ellátó testület részéről – ki lehessen kényszeríteni.
- A Kamara általi ellenőrzés és értékelés szerepének nagyobb teret engednék, és a szakértői vélemények eredményei, felhasználhatósága alapján biztosítanám a névjegyzékben való fennmaradást is. A névjegyzékből való törlés esetei között ugyanis olyan általános okok szerepelnek – kivéve, ha a kirendelést követő egy éven belül a szakértői véleményt nem készíti el a szakértő –, amelyek nem érdemileg értékelik a szakértő munkáját és állítanak egyfajta mércét, amely a jó, gondos szakmai eljárást garantálja. Más, külföldi jogrendszerben nem korlátlan a névjegyzékbe történő felvétel, annak lejáratí idót szabnak, így nagyobb kontroll alatt állnak az igazságügyi szakértők.
- A perhatékonyság elősegítése érdekében a törvény a szakértői bizonyítás különböző útjainak együttes alkalmazását korlátozza. Alapvetően a törvény rendelkezéseiből és a kialakult bírói gyakorlat alapján is elmondható, hogy a szakértői véleményt

írásban kell megtenni és a felek kérdéseire történő válaszadás, valamint szakértői vélemény kiegészítése is elsődlegesen írásban történik. Az esetek jelentős részéről ezért a szakértő szóbeli meghallgatására nem kerül sor, csak akkor, ha a szakértő véleménye aggályos, ellentmondásos. Ez azonban álláspontom szerint bizonyos esetekben kontraproduktív és a perek elhúzódásához vezethet. Kevés azon esetek száma, ahol a szakértők a tárgyaláson szakmai vitát folytathatnak, tekintettel arra, hogy nincs konfrontáció.

- Ugyan jelenleg is képzési előfeltételhez kötött az igazságügyi szakértői névjegyzékbe való felvétel, ugyanakkor a tevékenységet végző és névjegyzékben szereplő igazságügyi szakértők részére – attól függően, hogy névjegyzékbe való felvételük időben mikorra tehető – eltérő követelmény került megállapításra, amely éket vert a szakértők generációi között. A szakértői vélemény garanciális biztosítékát jelentené, ha az igazságügyi szakértők részére kollektíven és azonos képzési feltételeket állapítanának meg függetlenül attól, hogy valaki egy éve vagy 40 éve végez szakértői tevékenységet, hiszen a technika és a tudomány fejlődése, az újítások megkövetelik azt, hogy a szakértők tudása naprakész legyen.

11. A dolgozat egésze a magánszakértői intézmény bemutatására törekedett egészen a jogtörténeti kitekintésektől kezdve a hatályos jogszabályi rendelkezésekig. Célul tűzte ki azon túl, hogy a bizonyítás rendszerében elhelyezze az intézményt, azt is, hogy a kodifikációs törekvést bemutassa, melyet a szakértői szerepre vonatkozó eltérő felfogás, a jogbiztonság érvényesülésének egyre gyakorta jelentkező hiánya, a számtalan törvénymódosítás okozta koherencia-zavarok sürgettek. A magánszakértői intézmény nagyszerű újítása a perrendtartásunknak, mely ugyan korábban sem volt ismeretlen jogintézmény, annak részletes szabályozására, és a többi szakértői úttal azonos, egyenrangú elhelyezésére a bizonyítási eszközök palettáján az új perrendtartás megalkotásával került sor. Úgy gondolom – habár számos kérdés, jogelméleti probléma merült fel a magánszakértői intézmény kapcsán, amely a gyakorlati alkalmazás egyik akadálya –, hogy a magánszakértői bizonyítás alkalmas arra, hogy a perek hatékony, eredményes befejezését szolgálja, melyre a jogalkotó megfelelő normaszöveget is alkotott. Ha sikerül a gyakorlatban is felzárkózni a normaszöveghez és a jogalkotói célkitűzést biztosítani azáltal, hogy ez a bizonyítási mód előtérbe kerül, úgy egy hosszú távon működőképes rendszert lehet kialakítani, amely a bizonyítási eljárást könnyebbé, gyorsabbá, hatékonyabbá tenné. A dolgozat törekedett annak részletes bemutatására, hogy általánosságban a szakértői bizonyításnak, azon belül is a magánszakértői bizonyításnak milyen garanciális biztosítékai vannak, amelyek segítik a jogalkalmazót abban, hogy a magánszakértői bizonyítás egy elfogadott, alkalmazott, gyakorlatias bizonyítási eszközzé váljon. A

magánszakértői vélemények értékelése című fejezet segítséget nyújt abban, hogy a bíróság és azon kívüli egyéb, Kamara, illetve hatóság általi értékelés milyen szempontok alapján történik. A dolgozat záró érdemi fejezetét a nemzetközi kitekintés adta, mely kapcsán megállapítható, hogy az angolszász és kontinentális jogrendszerek is ismerik a magánszakértői intézményt, és azt – a magyar jogrendszertől eltérően – nem kellő részletességgel, de szabályozzák. A nemzetközi kitekintésekből látható, hogy a hazai kodifikációs folyamatok során, egészen az 1911. évi Pp.-től kezdődően, mintául szolgáltak a nemzetközi szabályozási elvek, amelyek egy részét – jellegét tekintve – a hazai szabályozás is átvett és követett. Mivel az általam bemutatott magánszakértői intézménnyel kapcsolatosan is számos gyakorlati alkalmazásbeli nehézség, kérdés merült fel, így de lege ferenda javaslatokat is megfogalmaztam, amely remélhetőleg tartalmaz olyan felvetéseket, amelyek a jogalkotás, jogalkalmazás számára hasznosíthatók lesznek.³

³ A tézisek angol nyelvű fordítása során a DeepL szaknyelvi fordító és szakszótár adatbázisát használtam.
<https://www.deepl.com/en/translator>

Nyilvántartási szám: DEENK/548/2024.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Bányainé Szepesi Bettina
Doktori Iskola: Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10077265

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Folyóiratcikkek, tanulmányok (6)

- Bányainé Szepesi, B.:** A magánszakértői bizonyítás alaptézise a hatályos polgári perrendtartás rendszerében.
Debreceni jogi műhely. közlésre elfogadva (-), [1-19], 2024. EISSN: 1786-5158.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
- Bányainé Szepesi, B.:** The (alleged) failure of private expert evidence in Hungarian civil litigation.
Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia. "Accepted by Publisher" (-), [1-18], 2024.
ISSN: 1220-045X.
- Bányainé Szepesi, B.:** A szakértői vélemény garanciális biztosítékai.
Forum. Acta juridica et politica. 13 (2), 13-20, 2023. ISSN: 2063-2525.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: A
- Bányainé Szepesi, B.:** Szakértői vélemények megjelenése a polgári perben.
In: Tudományos Diákezt, Tanulmánykötet VII.. Szerk.: Szűcs Lászlóné Siska Katalin, Talabos Dávidné Lukács Nikolett, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 158-174, 2020. ISBN: 9789634902447
- Bányainé Szepesi, B.:** A tanulás IPOO-modellje és a jogtudomány tanulása.
In: A világ interdiszciplináris megközelítésben 2.. Szerk.: Mező Ferenc, Mező Katalin, Mándy Zsuzsanna, Mester Dolli, Debreceni Egyetem, Debrecen, 43-46, 2018. ISBN: 9789634739845

6. **Bányainé Szepesi, B.:** Humán élet a Földön kívül a nemzetközi jog aspektusából.

In: A világ interdiszciplináris megközelítésben 2.. Szerk.: Mező Ferenc, Mező Katalin, Mándy Zsuzsanna, Mester Dolli, Debreceni Egyetem, Debrecen, 87-89, 2018. ISBN: 9789634739845

MTA Állam- és Jogtudományi Bizottsága irányelvei szerint:

„A” kategóriás folyóiratban megjelent publikációk: 1, melyek közül az értekezés alapjául szolgál: 1

„B” kategóriás folyóiratban megjelent publikációk: 1, melyek közül az értekezés alapjául szolgál: 1

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2024.11.05.

Theses for a doctoral thesis (PhD)

THE PRIVATE EXPERT'S OPINION IN THE CIVIL PROCEDURE RULES 2016

Dr. Bettina Bányainé Dr. Szepesi

Supervisor: Prof. Dr. László Pribula, professor

**DEBRECENI
EGYETEM**

UNIVERSITY OF DEBRECEN

Géza Marton Doctoral School of Law and Political Sciences

Debrecen

2024

1. The thesis presents the specificities of the institution of private expert under the Civil Procedure Act CXXX of 2016 (hereinafter: the "CP"). Although the codification efforts of the current Civil Procedure Code were aimed at bringing the institution of private experts to the fore in the evidentiary procedure, it is questionable whether the legislative intention has been fully implemented in practice. This legal institution is not entirely unknown to us, it was also used in previous codes of procedure, although different views have been expressed on the nature and application of the legal institution and its evaluation. This thesis aims to examine the system of requirements and the regulatory nature of the private expert institution.

2. The question of the extent to which the expert is a subjective means of proof or an auxiliary organ of the court has long been a question in the literature, and we have witnessed the constantly reassessing role of the expert.⁴ Therefore, the questions that arise in the practice of expert evidence can be traced back to a single fundamental issue, namely the role of the expert in litigation. One view is that the expert should be considered as an evidentiary tool and a separate person from the judge. The other view is that the expert is an associate of the judge, a substitute for the judge's expertise, but at the same time a "part of the judge". According to the summary opinion of the Case Law Analysis Group of the Civil Chamber of the Curia on the practice of the courts of appeal in setting aside decisions, the different ways of looking at the same text are the reason why the same text is read and interpreted differently in different courts.⁵ For this reason, the basis and the approach to the regulation of expert evidence under Act III of 1952 on the Code of Civil Procedure (hereinafter: the 1952 Code) was already extremely uncertain. I also consider it important to clarify how the dispute arising from the difference in interpretation between the expert before the 2016 Code of Civil Procedure and the private expert introduced by the new 2016 Code of Civil Procedure can be resolved.

3. The 2016 Code of Procedure aims to filter out objective, unbiased expert opinions. Consequently, the opinion of a private expert cannot be one-sided, because the 2016 Code of Civil Procedure requires the private expert to prepare his opinion not only on the basis of the information provided by his client, but also in an evaluative manner of the opponent's statements. He must inform his client's opponent of the subject of the mandate, allow the opponent to make statements and comments on the subject of the mandate before the investigation, be present during the investigation and answer fully and to the best of his knowledge any questions put by the opponent or the private expert instructed by the opponent

⁴ Gábor KOVÁCS: The reassessing role of forensic experts in criminal proceedings. In. Győr, Universitas-Győr, 2010. p. 310.

⁵ summary opinion of the Jurisprudence Analysis Group of the Curia on the annulment of the courts of appeal. <https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglvelemen.pdf> (downloaded 28.03.2024)

during the hearing. If the private expert does not comply with these obligations, his opinion will not be considered as evidence in the proceedings, but only as an argument by the client, and will be considered as a matter of concern in the terminology of the proposal.

4. The aim of my doctoral research, and thus of the thesis, can be summarised as the practice-oriented presentation of expert evidence, including the institution of the private expert. The thesis aims to summarise the nature of the regulation of the expert institution, the legislative efforts and the related provisions, including private expert evidence. It will point out that the legislative intentions and the spirit of the codification efforts have not been fully realised. My aim is to examine the reasons for what I perceive to be obstacles, down to their legal sociological background. I will compare the codification efforts and the spirit of the legislator's reform efforts with the institutional system that has been put in place and is still in force. I will place great emphasis on the interpretation of private expert opinion, both procedural and substantive. Its usability and its evaluation as evidence also entail certain qualitative and legal guarantees and expectations. Naturally, the thesis will focus on the legal approach, but in order to preserve interdisciplinarity, I will also briefly summarise its qualitative guarantees. Finally, having reviewed the case-law in a considerable number of cases, I shall endeavour to formulate proposals that will resolve the uncertainty surrounding the institution of private expertise and make the institutional system applicable, subject to the safeguards of principle and other guarantees. In this way, instead of the distrust that it creates, the institution will promote litigation efficiency, the concentration of litigation, the principle of the parties' disposition, the parties' prominence and their role in the proceedings, and will help to prevent the procedures from being protracted.

5. The thesis is also a jurisprudential one due to its subject matter, and therefore, in line with this, I intend to conduct primarily a historical, theoretical and - given that I have identified a problem of practical application - an empirical, normative-analytical analysis. I believe that it is essential, in the case of a substantive branch of jurisprudence, to carry out an in-depth analysis of the legal provisions governing litigation. To ensure that the topic I have chosen is a logical and well-founded thesis, I aim to be complete, within the limits of my chosen title, of course. Although the institution of the private expert is not a new institution and was already known in the late 19th and early 20th centuries, given that its role in litigation differs considerably from the current legal provisions, I have begun the first phase of the research by looking at the history of its development and its scientific background. Following a review of the legal history and an examination of the relevant literature, I carried out a comparative analysis of foreign and domestic legislation. As the focus of my research is on the current legal provisions, I then conducted a critical analysis from the 1952 Code of Procedure to the adopted and enacted 2016

Code of Procedure. In doing so, I have also placed great emphasis on the comparison between the codification efforts and the spirit of the enacted Code of Civil Procedure. The hypotheses I have developed in the course of my thesis are also based around this chapter, as they relate to the practical obstacle of theoretical aspirations. Of particular importance in the writing of my thesis was also the review of domestic practice, which I carried out by working through a number of cases, using a case law analysis research method. I have also benefited from more than six years of practical experience, including three years as a trainee lawyer. I spent my traineeship in a law firm which represented hundreds of civil litigants per month, and a significant proportion of these cases, almost 90 %, involved expert evidence. I had the opportunity to be involved in many cases from start to finish and to act as a proxy. I have used my professional experience in the field of law enforcement in my research.

6. The research has first attempted to clarify the concept of an expert, which in my view is an appropriate starting point for defining expert competence. Subsequently, I wanted to justify my position - which I put forward as a hypothesis - by a retrospective view of the history of civil procedure, namely that the problems that were observed during the time of the 1952 Civil Procedure Act were already present at the beginning of the history of Hungarian civil procedure and have accompanied the perception of the role of the expert and the expert opinion in litigation up to the present day. In doing so, I have presented and compared the rules on expert evidence in the relevant source of procedural history with the views of legal scholarship. I have argued that the attitudes surrounding the status of the expert as a judge of fact can be traced back to the practice under Article LIV of 1868. I believe that I have supported this claim by analysing the legal history and by examining and detailing the differences in approach. Judicial practice prior to the entry into force of the 2016 CP was extremely colourful in terms of the assessment and role of private expert opinion in litigation. This also shows that there was no established position on the application of the law, which also violated the principle of legal certainty, as the institution of private expert opinions was a "procedural dead-end" for the parties. Either it was capable of raising concerns about the expert's opinion, or it was also capable of being assessed on the same level as the expert's opinion, in the context of the evidence, or it could only be taken into account by the court as a party's presentation, which did not constitute any confirmation that the party's position was well-founded.

7. I also sought to examine how the spirit of the new Civil Procedure Code of 2016, currently in force, and the emphasis on the institution of private expert witnesses, has affected practice, and whether the theoretical aspirations envisaged by the codification process have been successfully translated into practical application. On the basis of my hypothesis, I have argued that the codification effort has not been realised on the practical stage, and that a certain anxiety about the opinions of private experts can be observed. In this respect, hopes for private expert

evidence have faded. The dissertation included the redefinition of the institution of the expert and the regulation of the institution of the private expert. It can be seen from the cases discussed that, although private expert evidence was an innovation of the CP and there were high hopes for it, I believe that its practical application and the evaluation of private expert opinions still remained under the spell of the difference in approach before the new CP and that the doubts were not dispelled. The jurisprudence was somewhat behind the statutory provisions and approached this legal institution with trepidation. In my view, this is partly because, if the private expert's opinion is excluded, unnecessary litigation costs are incurred, which remain the burden of proof. On the other hand, because it was subject to greater scrutiny - whether it was impartial, independent, whether the right to a fair trial was respected, whether there was no bias, whether the opposing party was able to assert its rights during the private expert's proceedings, whether the private expert took sufficient account of them - as the appointed expert. Although the parties could and do agree on the person of the appointed expert, judicial control is still present, since ultimately - in the absence of a compromise - it is the court that appoints the expert.

8. I have also analysed the reasons for rejecting the institution of a private expert. I argued that there may be a sociological basis for this, and that the main obstacle may be that the courts do not see the application of the principles of civil law as guaranteed in the assessment of the private expert's private opinion. Despite the fact that the private expert's opinion is drawn up on the basis of and in accordance with the criteria and requirements applicable to forensic experts, the presence of a relationship of trust jeopardises the principles of impartiality, independence and the right to a fair trial, which are fundamental to the whole litigation process. In the course of my research, I have examined many court decisions where my assumption has been confirmed to some extent, i.e. that the admission of private expert opinions has produced worse results than expected and in many cases they have either been excluded from the evidence or were not suitable to serve as a basis for a decision on the merits because they were of concern according to the judicial reasoning or suffered from some deficiency that could not be remedied in the proceedings. However, my claim was not fully substantiated, since I argued that the court in charge probably did not dare to take the risk of issuing a contestable judgment because the right to a fair trial, the requirements of impartiality and independence were not fully respected in the proceedings. In my opinion, I could have made the best case for this if, in the context of the appeal procedure, the court of appeal or, in particular, the Curia had found a procedural violation by the court of first instance and either annulled the decision and ordered a new trial or, for that reason, had changed it. However, in many cases, the Court of Appeal did not find a procedural violation on this ground, so no such conclusion could be drawn.

The aim of the thesis was to examine the institution of private expert evidence in its entirety, including its historical antecedents. The thesis focused on a practical analysis, in addition to a legal historical analysis, and thus aimed to shed light on the practical application of the codification efforts, the possible shortcomings of the legal institution and the reasons why the promotion of private expert evidence has been less successful than expected. The aim of the thesis was not to criticise the codification work and the Code of Procedure that has been adopted and entered into force, but I believe that the legislator has made the necessary legislative changes to ensure that this legal instrument is widely used in the evidence procedure, although practice has not yet followed the pace of change that would have been expected.

10. Due to the shortcomings of the institution of experts and private experts, I do not necessarily see the solution to the practical problems in the amendment of the Civil Code or the Act on the Protection of the Rights of the Child, I believe that the legislator has provided an adequate background for this form of evidence through the legal provisions, but at the same time, in my opinion, it is necessary to take measures that, if not directly, then indirectly, will act as a guarantee.

The proposed measures are:

- Although the requirements set by the Chamber of Legal Experts have become stricter, which also affects the training system, there is still a need to provide more forums where experts can discuss their professional issues and engage in professional dialogue.
- The register of forensic experts indicates the area of expertise in which the expert is competent. However, in my view, the register should already refer to the competence of the expert in more detail. I think it is likely that it covers such a broad spectrum of issues that may arise in the area of competence that it would be impossible to define, answer or detail, but I feel it is necessary to supplement the information in the directory with either the expert's curriculum vitae or useful information that indicates professional competence and experience to the public. As I have already explained, a given qualification entitles an expert to work on a very wide range of subjects and areas of expertise. An electrical engineer cannot therefore be expected to have the same level of expertise in a noise impact assessment as in a building energy assessment. A clearer and more detailed competence would make the parties more willing to leave the proof of the technical issues to a private expert chosen with confidence in the knowledge of these issues. The fields of expertise listed in the list of experts are not sufficient to establish beyond doubt the expert's competence in the specific matter. Given that the court, as a court without professional competence and without specific expertise, assesses the expert's opinion, the review of its competence nevertheless imposes a disproportionate

burden on the court and sometimes results in an anomaly. In my view, the introduction of such a system could also help the judicial assessment of the expert opinion, i.e. it could be an efficient way of conducting expert evidence, saving time and costs.

- In my opinion, the judicial practice has not yet fully caught up with the private expert institution, which is also one of the drawbacks of the new Civil Code, since it has not been regulated yet, which could perhaps be facilitated by reducing the tasks that have to be included in the scope of the judge's supervision and by omitting the necessary training, since the court is given a number of additional tasks with the private expert institution (its procedural assessment, its financial supervision, and later its substantive assessment).
- In my view, it is not permissible to allow the practice of making private expert opinions inadmissible on the grounds of concerns about the lack of involvement of the opposing party. The expert works from material brought in, and of course, if he or she enters into a relationship of trust with one of the parties, he or she can rely mainly on documents and data obtained from him or her. In view of this, it cannot be expected to be complete and accurate in cases where the opposing party does not participate in the proceedings - does not want to participate and thus impedes the taking of evidence, but at the same time, on the basis of judicial practice, there are a significant number of private expert opinions which are excluded from evidence not because they are not logically convincing to the court or contain inconsistencies which could not be resolved, but because they suffer from formal or substantive deficiencies (e.g: the opposing party was not informed of the examination, or, if it was, it was not informed that it could comment, make a statement, be present during the examination, or the expert's report does not contain the methods to be used, indicating which of them the expert applied and why he chose them), which could be absolutely eliminated. This could be resolved by enforcing by appropriate means, in particular by the professional supervisory body, the obligation of the expert to give an expert opinion which at least takes due care of the formal and mandatory content requirements, given that the expert can only be a private expert and must be aware of the relevant provisions of the Civil Code when accepting an assignment.
- I would allow more scope for the role of monitoring and evaluation by the Chamber and would also ensure that the register would be maintained on the basis of the results and usability of the experts' opinions. Indeed, the general grounds for removal from the register - unless the expert has not provided an expert opinion within one year of secondment - are those that do not substantively assess the work of the expert and set a benchmark that guarantees good, diligent professional practice. Other foreign

jurisdictions do not have unlimited registration, with an expiry date, so that forensic experts are under greater control.

- In order to promote the efficiency of litigation, the law limits the use of different methods of expert evidence. In principle, the provisions of the Act and established judicial practice indicate that expert opinions must be in writing and that answers to the parties' questions and additions to expert opinions are primarily in writing. Therefore, in a significant number of cases, the expert is not heard orally, but only if the expert's opinion is questionable or contradictory. However, in my view, this is counterproductive in some cases and may lead to prolonged litigation. There are few cases where experts can engage in a professional debate at the hearing, given the absence of confrontation.
- Although there is currently a training requirement for entry on the register of forensic experts, there are different requirements for forensic experts who are active and on the register, depending on the timing of their entry, which has created a wedge between generations of experts. The guarantee of expert opinion would be ensured if the same training conditions were established for judicial experts collectively, irrespective of whether they have been experts for one year or 40 years, since technical and scientific progress and innovation require that their knowledge be kept up to date.

11. Throughout the thesis, the aim has been to present the institution of the private expert, starting from a historical perspective to the legal provisions in force. Its aim was not only to place the institution in the system of evidence, but also to present the codification effort, which was urged by the divergent perceptions of the role of the expert, the increasing lack of legal certainty and the lack of coherence caused by the numerous amendments to the law. The institution of the private expert is a major innovation in our Code of Civil Procedure, which, although it was not an unknown legal institution before, was regulated in detail and placed on an equal footing with other expert methods in the range of means of proof with the creation of the new Code of Civil Procedure. I believe - although a number of questions and legal theoretical problems have arisen in connection with the institution of private expert evidence, which is one of the obstacles to its practical application - that private expert evidence is capable of serving the efficient and effective conclusion of litigation, for which the legislator has also created appropriate normative text. If it is possible in practice to catch up with the text of the norm and to ensure the legislator's objective by giving priority to this form of evidence, a system can be developed which will work in the long term and make the procedure for taking evidence easier, faster and more efficient. The paper has sought to provide a detailed description of the safeguards that expert evidence in general, and private expert evidence in particular, offers to help the legal practitioner to make private expert evidence an accepted, practical and practical

means of proof. The chapter on the evaluation of private expert opinions provides guidance on the criteria for evaluation by the Court and other bodies outside the Court, such as the Bar and the authorities. The final substantive chapter of the thesis is an international overview, in which it can be concluded that the Anglo-Saxon and continental legal systems are familiar with the institution of private expert opinions and - unlike the Hungarian legal system - regulate them in some detail. The international outlook shows that the international regulatory principles served as a model for the domestic codification process, starting with the 1911 Civil Code, and that some of these principles were adopted and followed by domestic legislation. Since a number of practical difficulties and questions have arisen in connection with the private expert institution I have presented, I have also formulated *de lege ferenda* proposals, which hopefully contain suggestions that will be useful for legislation and the application of law

Registry number: DEENK/548/2024.PL
Subject: PhD Publication List

Candidate: Bettina Bányainé Szepesi
Doctoral School: Géza Marton Doctoral School of Legal Studies
MTMT ID: 10077265

List of publications related to the dissertation

Articles, studies (6)

1. **Bányainé Szepesi, B.:** A magánszakértői bizonyítás alaptézise a hatályos polgári perrendtartás rendszerében.
Debreceni jogi műhely. közlésre elfogadva (-), [1-19], 2024. EISSN: 1786-5158.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: **B**
2. **Bányainé Szepesi, B.:** The (alleged) failure of private expert evidence in Hungarian civil litigation.
Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia. "Accepted by Publisher" (-), [1-18], 2024.
ISSN: 1220-045X.
3. **Bányainé Szepesi, B.:** A szakértői vélemény garanciális biztosítékai.
Forum. Acta juridica et politica. 13 (2), 13-20, 2023. ISSN: 2063-2525.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: A
4. **Bányainé Szepesi, B.:** Szakértői vélemények megjelenése a polgári perben.
In: Tudományos Diákezt, Tanulmánykötet VII.. Szerk.: Szűcs Lászlóné Siska Katalin, Talabos Dávidné Lukács Nikolett, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 158-174, 2020. ISBN: 9789634902447
5. **Bányainé Szepesi, B.:** A tanulás IPOO-modellje és a jogtudomány tanulása.
In: A világ interdiszciplináris megközelítésben 2.. Szerk.: Mező Ferenc, Mező Katalin, Mándy Zsuzsanna, Mester Dolli, Debreceni Egyetem, Debrecen, 43-46, 2018. ISBN: 9789634739845

6. Bányainé Szepesi, B.: Humán élet a Földön kívül a nemzetközi jog aspektusából.

In: A világ interdiszciplináris megközelítésben 2.. Szerk.: Mező Ferenc, Mező Katalin, Mándy Zsuzsanna, Mester Dolli, Debreceni Egyetem, Debrecen, 87-89, 2018. ISBN: 9789634739845

By the directives of HAS Committee on Legal and Political Sciences:

Publications in periodicals level „A”: 1, related to the dissertation: 1.

Publications in periodicals level „B”: 1, related to the dissertation: 1.

The Candidate's publication data submitted to the iDEa Tudóstér have been validated by DEENK on the basis of the Journal Citation Report (Impact Factor) database.

05 November, 2024

